Petryciego Jana Innoc: Praeservatio abo uchrona powietrza morowego. Krak. 1622.

PRÆSERVATIO

Abo

Vchroná powietrza Morowego.

Jednemu ná przestroge

Przez

ANA INNOCENTEGO PETRYCE GO DOCTORA NAPISANA: .d.t. 1648.

A zá námowa przyiaćioł dla pożytku pospolitego/ nieco przydawszy y popráwiwszy prosto od ręki do Druku podána.

W KRAKOWIE,

W Drukárni Sebástiáná Fabrowica/ Roku 1622.

KOSZTEM FVNDACYE w Akádemiey Krákowſkiey wiecznie vczynioney.

Je° M. Páná Bártłomieiá Nowodworſkiego z Nowodworu/ Káwálerá Máltáńſkiego/ Zakonu S. Janá Chrzćićielá z Jeruzalem/ K. J. M. Dworzániná y Kápitaná Sáćerſkiego.

PRÆSERVATIO

Abo

Vchroná Powietrza

MOROWEGO.

PRzyrodzony sposob vmierá-
nia człowieká / áby iák lampá /
wytrawiwszy w sobie wrodzo-
na żywiaca wilgotność vgasł / y iákoby
drzewo obsechł / bez żadnego bolu y ckli-
wośći według Aristotelesá miałby być.
Lecz ktoby ták vmarł / podobno o iednym
tylko Sophoclesie Autorowie nam piszą.
Vmierámy cześćiey gwałtowna y ckliwa
śmierćia. Raz przez choroby / ná go-
raczki / suchoty / puchliny / ⁊c. Drugi raz
gwałtem / iáko mieczem / stłuczeniem / zábi-
ćiem / ⁊c. Náostátek záráza y powietrzem
choć nie czestym / ále iáko wielka kupa lu-
dźi sie vplenia ? Nie dosyć było ná czło-
wieká / ták wiele przypádkow / chorob /
gádźin / vrokow / czárow ; iuż y ćień (iák
piszą) y wiátr sam człowieká zábija ?

Trochy tylko powietrza zátechłość / iáko ßeroko y dáleko zaráźá? Pißą iż Zolnierze Antoniná Cesárzá / w Bábilonie otworzywßy máluchna ſkrzyneczkę / w Kościele zdáwna położona / ſpodziewáiac ſie tám co drogiego náleść / zárázili onym kaſkiem ſtęchliny / náprzod wßyſtkie ono Páńſtwo / wnet Græcia / zárazy Rzym / ták / że ná tych mieyſcach ledwo trzećia cześć ludu ſie zoſtáłá / drudzy wymárli. Coż zaś nád powietrze ſkrytßego? Jedno záráźa owce / bydłu / y ludźiom nie wádźi: po drugim bydło tylko / inego nic nie ginie. Co dźiwnieyßego? Było raz w Konſtántinopolu tákie / ktorego gdy kto záchwyćił / zdało mu ſie / iákoby go drudzy śiekli / bili / gonili: dla czego / boiac ſie / vćiekáiac / záráženi z boiaźni vmieráli. W Rzymie zaś Roku 590. kedy źiwáiac ábo kicháiac ludzie vmieráli: od kad (ieśli nie dawniey? iáko Sigonius piße) z ſtráchu zwyczay ktory ießcze trwa náſtał / że kicháiacych pozdráwiaia / á źiwáiacy vſtá ſobie żegnáia. Ztad trudny / czeſtokroć niepodobny zápowietrzonego rátunek ieſt. Náprzod / że nie záwße możemy poſtrzedź / co zá przymiot ieſt powie-

wietrza. Druga/ ieśli postrzegamy/ ále nie rychło. Trzećia/ iż powietrze niż co spráwiemy prędko y gwałtownie zábija. Naylepiey tedy vmieć iáko się go strzedź y chronić. Prawdá/ że naypewnieysza iest oná wiádoma wszystkim od niego preseruatiwá.

Mox, longè, tardè; cede, recede, redi.

Ale nie wszystkim snádná y pogotowiu. Są vbodzy/ nieznáiomi/ co niewiedzą ábo nie máią gdźie się skłonić. Są Zakonnicy/ Kápłani / ktorzy z miłośći ku bliźniemu/ y porátowániu Sákrámentámi dusz ták wiele zchodzących zdrowie swoie dla cudzego w niebespieczeństwie y w záráźie ochyniać nie raz y mieszkáć muszą. Przećie iednák y ći co zostáią/ nie wszyscy iednáko do powietrza są skłonni. Skłonnieysze są/ białegłowy niż męszczyzná/ młodźi niż stárzy/ tłuśći/ delikáći/ słábi/ bledźi/ boiaźliwi/ obżarći/ ćiáłá rzádkiego/ smrodliwego/ ktorym záwsze z vst cuchnie / ktorzy robáki miewáią/ ktorzy phlegmą/ plugástwy zćiekaią. Nie ták skłonni są ochędożni/ suszy/ robotni / ćiáłá gęstego / ápertury bądź od Medyká / bądź z przyrodzenia

nia vrobione máiacy / przedtym kiedykolwiek od powietrza ábo záchwyceni; ábo w nie mieszkáiac nie nárużeni. To powiedziawszy vchronienie się powietrza ábo praeseruatiwá ná dwu rzeczách záwisłá. Náprzod záráze ná powietrzu ieśli można iest zniszczyć / ábo przynamniey oddálić. Druga / ciáło / ábo ludzie / nie sposobne do przyięcia zarázy powietrzny czynić.

Zaráze ná powietrzu ták znośić ábo oddáláć.

1. GRoby / odchłánia podziemne / ták naylepiey zámurowáć. Vmarłych iáko náygłebiey chowáć. Vlice / podworce / zbłotá / káłow / bydlecych plugastw czyśćić. Często / á osobliwie ná tych mieyscách ogień z iedliny / sośniny / debiny / bukowiny / wierzby pálić; wrzućiwszy pod czás nań iáłowcu ábo bobku / bzu / rozmárinu / winnego liśćiá / rożey / lawendy y innych źioł wonnych.

2. Gęstwiny y mieszkánia śiłom w kupie / w ćiesny się chronić.

3. Psy /

3. Psy / kotki / á zwłaszcza gdźie ich śiłá y niepotrzebnych / co się włocza od domu do domu pozabijáć.

4. Spiewáć / czytáć głośno / wołáć / zwłaszcza gdźie nie masz strzelby / áby się powietrze czyśćiło. Drudzy káza bydło / krowy przez miástá gnáć / áby swym rykiem powietrza wzruszáły.

5. W domu iák naywizey mieszkáć. Mieszkánie często vmiatáć / woda z octem skrapiáć : ktore niech okien nie ma ná południe / ále ku pułnocy / ábo wschodu słońcá. Niektorzy pisza że końská párá nie przypuszcza zarázy powietrza / dla tego káza stáynie chedogo wymietáć y tám przy koniech mieszkáć.

6. Okná przed mgłámi / chmurnym niebem / ná noc zawieráć. Názáiutrz nie otwieráć ich áż słońce wznidźie.

7. Ná noc y niż się okná otworza dom y mieszkánie kurzyć / bursztynem / iáłowcem / myrrha / kádźidłem / rozmárynem / ciprisem / cinámonem gwozdźikámi / terebintina / ktorey moc wielka przećiw powietrzu przypisuia. Nie podobáia mi się kurzenia / gnoiem / kośćiámi / rogámi / czártowym łaynem / pro-

chem rusnicznym choć ie inszy chwálą. Tákże co káżą w domu chowáć kozłá smrodliwego y woniáć często innych smrodow/ łayn/ moczow/ áby snáć iák powiedáią przyzwyczáione przyrodzenie czyie plugástwom/nie dáwało się zárázić zágniłey ná powietrzu záráżie. Bo oprocz tego że to iest rzecz zbyt przykra y przemierzłá / ále tez szkodliwá y niebespieczná sercu y głowie. Może podobno tákowe rzeczy mieć y pálić / ále nie woniáć : iákosz smrod do smrodu zwykł się wiec z ćiagać.

8. Koszule y chusty białe przesypowáć rutą/ spikonárdem / rożą : iák nayczęśćiey przeminiáć / tákże vbiory y száty. Ktore podczás palcátámi obijáć/ okádząć/ ná wiatr/ ná słońce wywieszáć.

9. Mieć w gáłecce srebrney ábo kośćiáney/ lub tez drewniáney od Tokárzá zewsząd podziuráwioney (może y w rękách ábo w rękáwiczkách) ábo gałkę ktorą zowiemy Pomum Ambræ, ktorey v Aptekárzow dostánie : ábo gębkę nápuszczoną oleykiem iáłowcowym / octem winnym troszkę camphory w nim rozpuśćiwszy.

10. Z do-

10. Z domu nie wychodźić áż słońce wznidźie. Do tego nie nádczo/ ále zgryść troche citwaru/ imbiru/ skurki pomáranczowy/ cytrinowy w cukrze/dźieglu w occie vmorzonego/ zwłaszczá teraz lećie dla vbogich y źimnego przyrodzenia: dobra z nim gorzałká/ grzanká z octem/ orzechow kilká/ migdałow/ ktore zbyt niektorzy ná powietrze chwálą. Abo nápić sie winá piołonkowego.

11. Miedzy ludźmi obcuiac stáwáć od wiátru/ trzymáć w vśćiech troche dźieglu/ ábo cytwáru/ kárdámomu/ kubeb/ gwozdźikow kramnych, ieśli kto sie nie chroni zębow czárnych. Tákże mieć kołáczki wonne ktore wiec ze Włoch ábo Norembergu przywożą/ zowią ie Moskárdini.

12. Octem z rożána wodká/ przydáwszy troche camphory/ ábo ktorzy są źimnieyszego przyrodzenia zmieszáwszy troche driakwie smárowáć sobie nozdrzá/ pulsy/ skronie/ serce/ około vch. Lecz ná serce dobry iest oleiek citrinowy/ burstynowy/ cinámonowy/ muszkátowy/ láwendowy/ ruciány, iałowcowy/ pomárancowy. Jeszcze lepsze

iest sádło wężowe / ábo iászczurce zmieszáne z driákwia y cytrinowym sokiem. Tákze oleiek skorpionowy / ábo ieszcze lepszy iesli go że Włoch woża Oleum Matthioli.

Ciáłá ábo ludzie niesposobne do záchwycenia zarázy ták będą.

1. W Pokármie y nápoiu mierność záchowáć. Nie porzucáć zwyczáynych y ktorym naydłużey kto przywykł / á naybárdziey zażywáć kwaskowátych. Dużym tákże y zwyczaynym / pożyteczna iest rzotkiew / czosnek. Do tego naylepsze pieczyste z máieranem / z szálwia / z rozmárynem. Niektorzy każa vstáwnie gołębie iádáć / iákoby broniły nie tylko powietrza / ále wszelákich iádow. Inszy ielenie mięso bardzo zálecáia. Iákosz Plinius pisze że Panie Rzymskie / ná káżdy dzień / troche go iádáły / y dla tego wolne od goraczek były. Ale y ná trućizny że dobre / ztad może poznáć / bo iák tenże Author pisze / nozdrzámi zgniazd y ziemie węże y iászczurki wyćiagaia á Scribonius przydáie

dáie / że iedzą ie. Y o dwu Psyllim iedným á drugim Márśie piszą/ ktorzy od iászczurek vkászeni/ iedząc tylko ieleńie mięso vliczeli się.

2. Chronić się pokármow tłustych / mleká słodkiego/ másłá/ ktore więc bywáią zdrowe ná trućizny żołągek y wnętrza ràniące y wygryzáiące / iáko się tráfia kiedy kto w nápoiu ábo w pokármie wypije : ále zárázá morowá nie czyni tego / do tego zátęchłość iákoś łácno się chwyta y przenośi ná tłuste rzeczy. W tąż strzedz się grzybow / fungi. bedłkow/ węgorzow/ ślimákow/ ktore pokármy są bliskie truciznom. Do tego prágnienia y głodu wielkiego/ y rożnośći potraw.

3. Pospolićie Authorowie pod táki czas zálecáia Wino : ále dobre, y piwo záprawne dźięgłem/ gałgánem/ mirrhą/ piołonem / ić. Niektorzy każą pijáć z kubkow tych rzeczy co ná truciznę pomágáia/ iáko vrobionych z rogow ieleńich Terræ sigillatæ, lemniæ, słoniowy kośći/ ić.

4. Mieć záwsze z rána iákie Exercitium to iest ćiáłá ruchánie/ z kąd Razis z Gá-

lec

lená przywodźi/ że ná iednym mieyscu wszyscy byli wymárli, oprocz myśliwcow. Jednák niech nie będźie zbytnie/ żeby sie ćiáło zaráźie názbyt nie otwieráło: ábo też by vdyszáwszy sie wiecey złego powietrza, y zárázy we wnatrz sie nie wćiagnęło / zwłaszczá gdy kto chodźi na mieyscu pospolitem/ podeyrzánym/ y wilgotnym.

5. Białymgłowom/ łaźniom/ wánnom/ á zwłaszczá w ktorych sie poca dáć, pokoy.

6. Sypiáć według potrzeby y zwyczáiu/ ále ieśli kto mniema, że iest zárázony tym mniey sypiáć/ áby do wnętrza głębiey, zárázy spániem nie przyćiagnał. Káza niektorzy sypiáć pod skura ábo ná skorze ieleni.

7. Krwi/ bániek / pijáwek zwyczaynych nie opuszczáć, áni zatrzymywáć.

8. Ciáło z plugastw / wilgotnośći zbytniey przeczyszczáć. Sławne sa ná to pigułki názwáne Pestilentiales ábo Rufsi, ktorych on każe bráć iáko bob / y w Winie roztárszy przed obiádem wypić (á inszy káza połykáć) dodáiac że żáden ktory ich przez 40 dni záżywał powie-

trza

trza nie záchwyćił. Dobry iest y Aloes sam / názwány od nas Aquapenden-tow / ktory tez pigułki w sobie máią. Ci záś co o hemorrhoidy sie boią mogą zazywáć Rheubarbarum, ábo Agáriku w Winie ábo w piwie moczonego. Vlepku podrożnikowego z rheubarbarum, y inszych coby iedno plugástwom w ćiele zastáć sie nie dáły: Niektorym sie nie podobáią lekárstwá co wilgotnośći melánkoliczne wyćiagáią / snáć iákoby meláncholiá humor sam bronił y nie przyimował powietrza / zwłaszczá gdy sie nie przepełnia w ćiele / zkad by mogł zátechłość łacno wznićić. Wszelákich iednák lekarstw mocnych / áby wilgotnośći dobrych y krwi nie burzyły strzedz sie trzebá.

9. Własnie ná powietrze pospolićie vzywámy tákowych rzeczy ktore skrytym iákimsi sposobem / wzáćiem táiemna one y skryta zarázę gubić y do wnetrza nie przypuszczáć moc máią. Tákowe są ábo ktore trućienę w sobie máią: iáki iest Oleiek skorpionowy / iászczurcy / Orwietan / Driákiew / Mithridatium, ktory

ktory vżywáiąc przećiw trućiznom Krol Mithridates, żadna miárą/ kiedy záś potem chćiał/ otruć śię nie mogł. Ták y o Agrippinie pisze Suetonius, ná ktorey śmierć Nero syn czuwáiąc/ nie śmiał iey trućizny zadáć/ bo wiedźiał że śię dla niey tákiemi rzeczoma obwárowałá. Pisze też Scaliger, iż w Cámbaij Krol syná swego ták trućiznámi z młodu wychował/ że kiedy nań muchá pádłá/ rospuknąć śię záraz y zdechnąć muśiałá. Są zaś insze/ ktore w sobie trućizny nie máią/ lecz moc iákaś skryta wespoł y iáwna/ ktora iákoby śćiskáiąc ábo zawieráiąc serce zarázy do niego nie przypuszczáią: táki iest Jednorożec/ Bezoar, kámień że łzy ieleni/ kostká z sercá iego/ oczy rákowe/ Złoto/ Koral/ Perły/ kámienie drogie/ Jacint o ktorym piszą że śię mieni gdy kto záchwyćił powietrza/ Gránat/ Smáragd/ Bolus armenus, terra sigillata, poma granata, cytriny/ ktorych vżywániem częstym/ iáko Athenæus pisze mieszczánie w Ponćie wolnymi byli od trućizn/ ktorymi poczał

czał ich zabijáć Clearchus Heracleota, Tyran ich. Jest znowu wiele innych rzeczy / ktorych ná powietrze zażywáią: iáko iest/ dźięgiel/ kokornák / burstyn / aloes / czosnek / piolon / belicá/ wolowy ięzyk/ borák/ korállina/ ostroperz/ iáskulcze ziele/ násienie y skorki cytrinowe / diptam / figi/ goryczká/ pszczelnik / orzechy włoskie / laskowe/ naśienie bázylij/biedrzeniec/ rzodkiew/ rutá/ polna driakiew / kozlik / przetárznik/kosyszko/ cytwar/ szczaw/ rozmáryn/ czosnek polny/ kurze ziele/ wodny kopr/ ábo orle pioro/ &c. Z tych robia y od powietrza chwála syropki; iáko Cytrinowy / Sczawowy / Pomágránatowy/ Borákowy/ Polny driakwie. Tákże confekty: Rożány/Sczáwowy/ Borákowy / Fiałkowy/ Rozmárynowy. Wiádoma iest y oná Mithridátesá Krolá composicya / ktora żowiemy mnieysza. Wźiáć orzechow dwie częśći/ fig iedne / ruty troche / á źiarno soli. Vtłukszy to wszystko y zmieszawszy vżywáć przed iedzeniem. Może y tego confektu vżywáć iák kasztan ná káżdy dzień.

Angelica

Melissa

D. Bo-

℞. Boli armeni aqua rosacea
ablutî Drachmas duas
Terræ sigillatæ
Coralli rubri ana Drachmam vnam
Corticum citri
Zedoariæ ana Drachmam semis
Croci, Scrupulum semis
Rob de ribes
Conser. rosarum
gariophill. hortensium ana Vncias duas
acredinis citri Vncias sex
Omnibus subtilster tritis fiat confectio.

Z tychże miánowánych rzeczy są proszki opisáne od sławnych Medikow iáki iest / puluis Imperialis, puluis Aureus, puluis de semine citri, puluis rubeus. Od nichże zálecony iest bárdzo puluis lòëlis, ták dla vstrzeżenia iáko do vliczenia powietrzá dobry. Jego descriptia tá iest.

℞. Scordii Vnciam semis
Cardui benedicti
Summitatis cornu cerui præparati succo scordii ana
Drachmas duas.
Radicis petasitis
Sem citri excorticati
Veronicæ ana Drachmam vnam
Coralli rubri præparati Scrupulos duos & semis
F. puluis tenuissimus.

Tego dáwáć dziećiom co się ná połowice groszá Czeskiego zniesie: rosłym iák ná cały grosz: mocnym ná pultora ábo

dwá

dwá. Może do niego przymieszáć trosze-czke driakwie y ták w winie/ ábo w wodce ruciáney/ lub też ostrzoperzowey dáwáć. Pánom może Bezoaru ábo Jednorosczu iáko pul ziarná ięczmiennego ábo więcey przykłádáć; ábo też kazáć vrobić tego proszku.

℞. Lapidis Bezoar Scrupulos duos
Solutionis margaritarum in succo limonum
Solutionis corallorum
Vnicornu veri aut summitatis cornu cerui præparati succo scordii
Ossis de corde cerui
Smaragdorum præparatorum ana Scrupulum vnum
Terræ lemniæ veræ
Boli armeni orientalis præparati aqua cardui benedicti
Tormentillæ ana Drachmam semis
Ligni aloes
Corticum citri odoratissimi
Zedoariæ
Succini albi ana Scrupulum vnum
Santali citrini
Ambræ griseæ ana Scrupulum semis
Moschi Grana quatuor
Camphoræ Grana duo
Folior. auri Numero tria
Sacchari candi Vnciam semis
Fiat puluis subtilissimus.

Tego proszku tákże wiele bráć iáko y pierwszego. A kto chce morselli ábo ko-łaczkow z tychże proszkow może sobie dáć

vrobić ktore przydáwszy cukru á wodki ostroperzowey ábo szczáwowey Aptekarz vrobi. Chwalne tákże są wodki distillowáne/ iáko serdeczna/ lawendowa / cynámonowá/ á nad insze wodká driakwowá. Nád to zálecáią niektorzy wodkę z rogow ielonká młodego : z ktorych zá pierwszą distillácyą idźie wodká/ ktora y strutym pomága : á po tym zwłaszczá gdy ie distilluie per descensum znich odchodźi oleiek / ktory dobry iest ná smárowánie/ sercá/ pulsow/ skroni.

10. Zwierzchu zás oprocz támtych rzeczy/ ktore się pierwey przywiedły/z iákis skrytey mocy pomága kiedy kto nośi ná gołych pierśiách kámień Topazium. Smárag/ Słoniowá kość / Bábczáne korzenie/ Korále. Zálecáią drudzy Arsenik biáły ná gołym tákże ćiele przećiwko sercu nośić / iákoby moca swą odpędzał y nie przypuszczał powietrza : drudzy iákoby serce iádowi swemu przyuczał / żeby mu inszy iad y zárázá nie szkodźiłá. Lecz rozumiem że iest dobry kiedy ktory iuż powietrza záchwyćił/bo ie podobno wyćiaga własno-

ſnośćią ſwoią: ále ktory powietrza nie ma ſamże Arſenik zarázáiąc ſerce zábiia / iáko mowi o trućiznách pieknie Plinius. Ea eſt natura vt hominem occidat, niſi inuenerit quod in homine perimat. Cum eo ſolo colluctatur, velut pari intus inuento. Sola hæc pugna eſt, cum venenum in viſceribus reperit: mirumq; exitialia per ſ, ambo cum ſint, duo venena in homine commoriuntur e vt homo ſuperſit.

11. Ktorym z vſt cuchnie ábo w dźiąſłách gniie / płokáć y wymywáć vſtá octem/ winem/ ꝛc. tákże zęby y dźiąſłá wyćieráć Koralem tártym/ rogiem ielenim pálonym/ ktory oprocz vtwierdzánia dźiąſt zęby bieli.

12. Tego wſzyſtkiego co ſię dotąd opiſáło naybárdźiey koło Nowiu y Pełni y złączenia Planet złych przeſtrzegáć y vżywáć.

S. Sebastianus. S. Rochus.
Patroni.
Ad S. Rosaliam Patronam.

DNE IESV CHRE, per merita S. Rosaliæ, esto propitius peccatis nostris, et libera nos à malo pestilentia. Amen.

Herba contra Pestilentiam, ad usum [illegible].
Abrotanum, Absinthium seu Wermutwein, Acorum.
[illegible] Agaricus. Agrimonia. Allium. Oleum Amygdalarum.
Angelica. Anisum. Asparagi. Asphodelus.
Bezoar Lapis, seu, Bezoar. Buglossa.
Cedrorum. Cinnamomum. Citrum, et semen ejus.
Cydonia, seu Cotonea mala. [illegible]
Foeniculum. Glycyrrhiza. Urina sua, vel pueri.
Juniperi grana in potu.